

گنج

پرفروش‌ترین
کتاب‌های
امتیحان
نهایه

100

تاریخ ۳

پایه دوازدهم
رشته علوم انسانی

مؤلف

ملیحه نرجی

فرمول

کتابخانه

دوست من، سلام

مطمئنم می‌دونی که امتحانات نهایی چه قدر مهمه و حتی چه تأثیری روی رتبه کنکور می‌ذاره؛ البته اینو نگفتم که نگران بشی؛ بلکه خواستم این خبر رو بهت بدم که «مجموعه کتاب‌های فرمول ۲۰ گاج» اینجان تا کمکت کنن به راحتی این امتحان‌ها رو پشت سر بذاری و ان شاء الله با معدل بالا، خیلی قوی، تو مسیر رسیدن به رشته و دانشگاه مورد علاقه‌ات پیش بری.

کتابی که دستت گرفتی یکی از کتاب‌های همون مجموعه است؛ «کتاب فرمول ۲۰ تاریخ پایه دوازدهم». این کتاب از چند بخش تشکیل شده که یکی یکی برات توضیح می‌دم تا بدونی چرا می‌گم که دیگه نباید نگران امتحانت باشی.

۱. اول این که برای هر درس، یه درسنامه گذاشتیم که مطالب کتاب درسی‌ات رو خوب و واضح برات توضیح می‌ده. البته تو این درسنامه‌ها یه سری کادرهای «ایستگاه سؤال» و «نکته - سؤال» هم هست که جاهای مهم کتاب درسی‌ات رو در قالب سؤال - پاسخ یا نکته - سؤال بیان می‌کنن. اکثر این سؤال‌ها هم از امتحانات نهایی انتخاب شدن تا یه جورایی توجهات رو جلب کنن تا وقت بیش‌تری برای حفظ و یادگیری اون قسمت‌ها بذاری.

۲. بعد از درسنامه هر درس، سؤالات همون درس اومده. این سؤال‌ها هم تمام مطالب کتاب درسی‌ات رو پوشش می‌دن و هم دقیقاً بر مبنای همون تیپ‌بندی‌هایی که توی برگه امتحان نهایی می‌بینی طرح و مرتب شدن. البته تا یادم نرفته اینم بگم که ما سؤالات امتحانات نهایی برگزار شده از سال ۹۷ تا شهریور ۱۴۰۴ رو درس به درس تفکیک کردیم و با آدرس و مشخصات توی قسمت‌های مربوطه شون آوردیم. ۳. چندتا از امتحانات نهایی سراسری دوره‌های قبل رو با همون شکل و شمایل اصلیش آوردیم تا چشمت به مدل آزمون نهایی عادت کنه. ۴. پاسخ سؤالات همه درس‌ها رو، یک جا توی قسمت پاسخ تشریحی برات نوشتیم.

۵. و اما هایلایت کتاب درسی (جزوه رایگان همراه کتاب)؛ که به نظر من باحال‌ترین قسمت ماجرا اینجاست؛ چون همه اون قسمت‌هایی که از سال ۹۷ تا ۱۴۰۴ به هر شکل و شمایلی ازش سؤال طرح شده رو، روی کتاب درسی هایلایت کردیم و آدرسشون رو هم تو قسمت پاورقی مشخص کردیم تا شب امتحان برای مرور و یادآوری ازش استفاده کنی.

● دوست عزیزم، امیدوارم این کتاب بتونه کمک خوبی برات باشه تا با خیال راحت و نمره عالی امتحانت رو پشت سر بذاری. اگه بعد از خوندن کتاب، نظری، انتقادی یا پیشنهادی در مورد کتاب داشتی، خوشحال می‌شم باهام در میون بذاری. در پایان تشکر می‌کنم از جناب آقای جوکار عزیز که فرصت تجربه تألیف این کتاب رو به من دادند. هم چنین از زحمات دوستان و همکاران عزیزم هم سپاسگزاری می‌کنم که توی این مسیر و در به ثمر رسوندن این کتاب، دلسوزانه منو همراهی کردند.

ممنونم از توجهات؛ موفق و سربلند باشی.

malihegorji@yahoo.com

ملیحه گرجی

فهرست

پاسخ	سوالات	درسنامه
۱۲۲	۱۰	۶
۱۲۴	۱۹	۱۳
۱۲۸	۳۱	۲۴
۱۳۲	۴۱	۳۷
۱۳۴	۵۲	۴۵
۱۳۸	۶۲	۵۷
۱۴۱	۷۰	۶۶
۱۴۳	۸۲	۷۴
۱۴۶	۹۰	۸۶
۱۴۹	۱۰۰	۹۵
۱۵۲	۱۰۹	۱۰۵
۱۵۴	۱۱۶	۱۱۳

درس اول: تاریخ نگاری و منابع دوره معاصر

درس دوم: ایران و جهان در آستانه دوره معاصر

درس سوم: سیاست و حکومت در عصر قاجار ...

درس چهارم: اوضاع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ...

درس پنجم: نهضت مشروطه ایران

درس ششم: جنگ جهانی اول و ایران

درس هفتم: ایران در دوره حکومت رضاشاه

درس هشتم: جنگ جهانی دوم و جهان پس از آن

درس نهم: نهضت ملی شدن صنعت نفت ایران

درس دهم: انقلاب اسلامی

درس یازدهم: استقرار و تثبیت نظام جمهوری اسلامی

درس دوازدهم: جنگ تحمیلی و دفاع مقدس

امتحان نهایی

۱۵۸	آزمون ۱: دی ماه ۱۴۰۲
۱۶۰	آزمون ۲: خرداد ماه ۱۴۰۳
۱۶۲	آزمون ۳: مرداد ماه ۱۴۰۳
۱۶۴	آزمون ۴: دی ماه ۱۴۰۳
۱۶۶	آزمون ۵: خرداد ماه ۱۴۰۴
۱۶۸	آزمون ۶: شهریور ماه ۱۴۰۴
۱۷۰	پاسخ نامه تشریحی آزمون ۱ تا ۶

بارم بندی درس تاریخ ۳

شماره درس	پایانی نوبت اول	پایانی نوبت دوم
اول	۳	۲
دوم	۴	
سوم	۳	۲
چهارم	۳	
پنجم	۳/۵	۲
ششم	۳/۵	
هفتم	—	۲
هشتم	—	۲
نهم	—	۲
دهم	—	۲
یازدهم	—	۲
دوازدهم	—	۲
جمع	۲۰	۲۰

1

بخش

درستامه

و سوالات تشریحی

درس اول

تاریخ‌نگاری و منابع دوره معاصر

در این درس می‌خوانیم

این درس، ابتدا ویژگی‌های تاریخ‌نویسی سنتی را بررسی کرده و سپس با بیان زمینه‌ها و علل تحول در تاریخ‌نویسی دوره معاصر، انواع منابع مهم پژوهشی برای مطالعه این دوره از تاریخ ایران را معرفی می‌کند.

مشاوره

بارم این درس در امتحانات نوبت اول، ۳ نمره و در نوبت دوم (نهایی) در کنار درس دوم، به صورت مشترک، حدود ۲ نمره می‌باشد.

تاریخ‌نگاری سنتی و میراث تاریخی

• صدها سال ثبت و ضبط وقایع از سوی مورخان مسلمان که غالباً هم ایرانی هستند، منبع مهمی برای فهم و تفسیر بسیاری از رویدادهای مهم تاریخی برای ما فراهم آورده است.

ویژگی‌های تاریخ‌نگاری سنتی

- ۱ عده‌ای از تاریخ‌نگاران سنتی بیش‌تر به ثبت وقایع شاهان و امور آن‌ها همت داشتند.
- ۲ آثار خود را غالباً با خصوصیات ادبی تألیف می‌کردند.
- ۳ گاه با زبان تملق و مدح شاهان سخن گفته و بیش‌از آنکه مورخ حقیقت باشند، کاتب دربار بودند.
- ۴ سبک نگارش در بسیاری موارد، سخت است.
- ۵ تحلیل و تفسیر کمتر در این آثار به چشم می‌خورد.

ایستگاه سؤال

چرا با وجود اینکه آثار تاریخ‌نگاران سنتی غالباً بر تاریخ شاهان و جنگ‌های آن‌ها تأکید دارد، اما احیای آن‌ها حائز اهمیت است؟

پاسخ ✓ زیرا با احیای میراث غنی و گنجینه‌هایی که شامل گستره‌ای فراتر از تاریخ‌نگاری صرف هستند (مانند تحقیقات رجالی، کتاب‌شناسی‌ها و...) می‌توان به مکتوبات ارزشمندی درباره زندگی اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی گذشتگان و همچنین منابعی جدی برای سنجش و نقد وقایع گذشته دست یافت.

تاریخ‌نگاری جدید

- در دوره معاصر، تاریخ‌نگاری جدید به تدریج در ایران رواج یافت که از نظر بینش و روش با تاریخ‌نویسی سنتی متفاوت بود.
- **زمینه‌های پیدایش تاریخ‌نگاری جدید در ایران:**
  - ۱ جنگ‌های ایران و روس و آغاز ترجمه آثار اروپایی
  - ۲ گسترش فعالیت علمی شرق‌شناسان

جنگ‌های ایران و روس و آغاز ترجمه آثار اروپایی

• در دوران پادشاهی فتحعلی‌شاه قاجار جنگ‌های ایران و روسیه، توجه زمامداران و نخبگان ایران را به دنیای غرب جلب کرد. آنان با مقایسه وضعیت ایران و وضعیت غرب، در جست‌وجوی درک علل پیشرفت جوامع غربی و عقب‌ماندگی جامعه ایران برآمدند.

نتیجه در نتیجه چنین کاوش‌هایی بود که ذیل برنامه‌های اصلاحی عباس میرزا (ولیعهد فتحعلی‌شاه)، ترجمه آثار اروپایی به تدریج آغاز شد.

توجه ترجمه آثار اروپایی به زبان فارسی از زمان عباس میرزا آغاز شد و سپس با تأسیس دارالفنون و ایجاد دارالطباعه دولتی و دارالترجمه همایونی در زمان ناصرالدین شاه گسترش یافت.

بخش قابل توجهی از نخستین آثار ترجمه شده از زبان های اروپایی به زبان فارسی را نوشته های تاریخی تشکیل می دادند و ترجمه آن ها تأثیر به سزایی در آشنایی مورخان ایرانی با بینش و روش مورخان اروپایی داشت.

گسترش فعالیت علمی شرق شناسان

با گسترش فعالیت علمی شرق شناسان، کتیبه های بیستون و طاق بستان رمزگشایی شد و اطلاعات جدیدی درباره تاریخ ایران به دست آمد.

ایستگاه سؤال

خرداد ۱۴۰۳

گسترش کشفیات باستان شناسی در ایران چه نتایجی به دنبال داشت؟

پاسخ گسترش کشفیات باستان شناسی در ایران، منابع نوینی را پیش روی مورخان قرار داد و زمینه تحولی عمیق و اساسی را در تاریخ نگاری فراهم آورد.

انتقاد به تاریخ نویسی سنتی

در عصر قاجار برخی از تاریخ نگاران سنتی، در عین پایبندی به ساختار کلی تاریخ نویسی سنتی، بعضی از ویژگی های این نوع از تاریخ نگاری را نقد کردند.

۱ خاوری شیرازی: مورخ مشهور زمان فتحعلی شاه و نویسنده کتاب «تاریخ ذوالقرنین» بود.

خاوری یکی از پیشگامان انتقاد به متکلف نویسی بود. او به حقیقت نویسی و مختصر نویسی علاقه نشان داد و تملق گویی را نکوهش کرد.

۲ میرزا محمد جعفر خورموجی: از مورخان عصر ناصری و مؤلف کتاب «حقایق الاخبار ناصری» است.

ایستگاه سؤال

خرداد ۱۴۰۱

واقعیت قتل امیرکبیر، نخستین بار در کدام کتاب عصر قاجار بازتاب داده شده است؟

پاسخ میرزا محمد جعفر خورموجی، مؤلف کتاب «حقایق الاخبار ناصری»، نخستین کسی است که واقعیت قتل امیرکبیر را بازتاب داده است.

۳ محمد حسن خان اعتماد السلطنه: یکی از مورخان مشهور عصر قاجار (مورخ درباری) و از چهره های برجسته فرهنگی عصر قاجار بود که به ریاست دارالترجمه همایونی منصوب شد. در دوره ریاست او آثار فراوانی به فارسی ترجمه شد.

او گام های بلندی را در حوزه تاریخ نویسی عصر قاجار برداشت و سعی کرد آثار خود را تا حدودی از پرده پوشی ها و مداحی های رایج مورخان رسمی دور کند.

نکته

محمد حسن خان اعتماد السلطنه در یکی از آثارش به نام «صدرالتواریخ» امیرکبیر را ستایش می کند.

دی ۱۴۰۳ - خرداد ۱۴۰۲ - دی ۹۹

سؤال محمد حسن خان اعتماد السلطنه در کدام یک از آثارش به ستایش امیرکبیر پرداخت؟

۱۴ میرزا فتحعلی خان آخوندزاده: یکی از متفکران دوره قاجار (مورخ نبود) که تاریخ نویسی را به شیوه علمی نقد کرد.

آخوندزاده، در رساله «ایراد»، شیوه تاریخ نویسی رضاقلی خان هدایت را به دلیل استفاده از شعر و به کار بردن الفاظ مصنوع ادبی در بیان رویدادها، مورد انتقاد قرار داد.

تغییر در روش تاریخ نگاری

در دوره معاصر به تدریج شرایط و بستر مناسبی برای ظهور تاریخ نگاری جدید در ایران فراهم آمد.

در تاریخ نگاری جدید، روش و شیوه کار تاریخ نویسان و پژوهشگران بر اصول زیر استوار بود:

۱ ارزیابی رویدادهای تاریخی با استفاده از روش تحقیق علمی

۲ بهره برداری از منابع و اسناد و مدارک معتبر و گزینش و نقد آن ها

۳ استفاده از زبان ساده و به دور از تکلف برای بیان یافته های علمی

۴ استفاده از نتایج تحقیقات علمی چون باستان شناسی، زبان شناسی، جغرافیا، جامعه شناسی و اسطوره شناسی در مطالعه تاریخ

ایستگاه سؤال

چه عواملی در گسترش و ارتقای روش تاریخ نگاری جدید مؤثر بود؟

پاسخ **۱** گسترش مدارس جدید **۲** تأسیس دانشگاه و رواج آموزش تاریخ به عنوان یک رشته علمی **۳** ایجاد مراکز تحقیقاتی و نشریات

تخصصی در حوزه مطالعات تاریخی **۴** تألیف، ترجمه و نشر کتاب ها و مقاله های علمی فراوان

بینش تاریخ‌نگاری جدید

• اساس کار تاریخ‌نگاری سنتی، غالباً بررسی زندگی پادشاهان و شرح فتوحات آنان بود اما در تاریخ‌نویسی جدید، به برخی جنبه‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی حیات انسانی بیش‌تر توجه می‌شود.

نکته

انقلاب مشروطه تأثیر عمیقی بر دگرگونی بینش مورخان ایرانی داشت و توجه آنان را به ابعاد مختلف رویدادهای تاریخی و به‌ویژه نقش مردم جلب کرد. این بینش در کتاب «تاریخ بیداری ایرانیان» نوشته میرزا محمد ناظم‌الاسلام کرمانی پدیدار شده است.

سؤال الف) کتاب ..... ضمن توجه به مردم، نقش طبقات اجتماعی مختلف را در انقلاب مشروطه نشان داده است. **شهریور ۱۴۰۱**

ب) کدام نویسنده ضمن توجه به مردم، در آثار خود نقش طبقات مختلف اجتماعی را در انقلاب مشروطیت نشان داده است؟ **خرداد ۹۸**

توجه علاوه بر انقلاب مشروطه، نفوذ و دخالت کشورهای استعمارگر، جنگ جهانی اول و دوم و اشغال ایران، جنبش ملی شدن نفت و انقلاب اسلامی نیز تأثیر عمیقی بر بینش مورخان ایرانی گذاشتند و توجه آنان را به دیدگاه‌ها و جنبه‌های گوناگون علل و نتایج این وقایع جلب کردند.

گونه‌های منابع تاریخی در دوره معاصر

• منابع پژوهش دوره معاصر تاریخ ایران نسبت به دوران پیش از آن، کثرت و تنوع فراوانی دارند.

• عمده‌ترین منابع پژوهش دوره معاصر تاریخ ایران:

- ۱ انواع کتاب‌ها (تاریخی، ادبی، خاطرات، سفرنامه‌ها و ...)
- ۲ نشریات (روزنامه‌ها و مجلات)
- ۳ اسناد و منابع آرشیوی
- ۴ بناها، وسایل و ابزارها

کتاب‌ها

- **کتاب‌های تاریخی:** در دوره معاصر، مورخان ایرانی، با دو رویکرد سنتی و جدید، کتاب‌های متعددی در موضوع تاریخ نوشته‌اند.
- چند تن از اروپاییانی که اغلب مدتی را در ایران به سر برده بودند نیز کتاب‌هایی درباره تاریخ ایران نوشتند که جزء منابع آن دوره به‌شمار می‌روند.
- **خاطرات:** در دوره معاصر، عده زیادی از شخصیت‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی و یا مردم عادی اقدام به نگارش خاطرات خود کردند.
- کتاب‌های خاطرات حاوی اطلاعات ارزشمندی درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و شرح حال رجال این دوره‌اند که به ندرت در سایر منابع یافت می‌شود.
- **سفرنامه‌ها:** در عصر قاجار، تعداد قابل ملاحظه‌ای از شخصیت‌های این عصر (برخی از مقامات و رجال سیاسی و فرهنگی و اقتصادی، عده‌ای از سفرا، مأموران و بازرگانان و جهانگردان خارجی) دیده‌ها و شنیده‌های خود را از سفرهای داخلی و خارجی‌شان در قالب سفرنامه نوشته‌اند.
- از ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه نیز سفرنامه‌های متعددی به جا مانده است.

ایستگاه سؤال

چرا سفرنامه‌ها از نظر مطالعه تاریخ اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهمیت فوق‌العاده‌ای دارند؟

پاسخ زیرا حاوی اطلاعات ارزشمندی درباره موضوع‌های اقتصادی مانند مالیات، گمرک، راه‌ها، مسائل اجتماعی از قبیل آداب و رسوم، پوشاک و تغذیه و مباحث فرهنگی، دینی، هنری و معماری هستند.

توجه آثار ادبی، زندگی‌نامه‌ها، کتاب‌های جغرافیایی و متون کلامی، فقهی، فلسفی و حقوقی مربوط به دوران معاصر نیز حاوی اخبار و اطلاعات سودمندی برای پژوهش‌های تاریخی هستند.

نشریات

- نشریه (روزنامه) به‌عنوان رسانه گروهی، یکی از ابداعات تأثیرگذار تمدن جدید غربی بود که در عصر قاجار به ایران راه یافت.
- نشریات از طریق آگاهی بخشی عمومی، تأثیرات فکری، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی زیادی بر جامعه ایرانی گذاشتند.

نکته

اولین روزنامه ایران را میرزا صالح شیرازی (یکی از دانشجویان اعزامی به انگلستان) با عنوان «کاغذ اخبار» در تهران منتشر کرد.

سؤال روزنامه کاغذ اخبار توسط چه کسی در تهران منتشر گردید؟ **شهریور ۱۴۰۴ - دی ۹۹**

توجه امیرکبیر برای رشد آگاهی‌های سیاسی و اجتماعی مردم و توسعه فکری و فرهنگی جامعه، روزنامه «وقایع اتفاقیه» را منتشر کرد که بعداً به روزنامه «دولت علیه ایران» تغییر نام داد.

• پس از آن، روزنامه‌های دولتی و غیردولتی دیگری نیز در ایران انتشار یافت.

ایستگاه سؤال

شهریور ۱۴۰۱

چرا برخی از روزنامه‌نگاران ایرانی در دوره قاجار اقدام به نشر روزنامه‌هایی در خارج از کشور به زبان فارسی می‌کردند؟

پاسخ به دلیل ماهیت استبدادی حکومت قاجار و نبود آزادی بیان.

- پس از انقلاب مشروطه، نشریات رشد سریعی پیدا کردند.
- **دوران پس از قاجار:** در این دوره، با اینکه فعالیت‌های مطبوعاتی نوسان داشته است، در مجموع نشریات توسعه و تنوع فراوانی یافتند و مجله‌های تخصصی در موضوعات تاریخی شروع به انتشار کردند.
- **پس از پیروزی انقلاب اسلامی:** در کنار رشد بالای مراکز انتشاراتی و کتب مختلف، نشریات عمومی و تخصصی نیز از تنوع و عمق بسیار بالایی برخوردار شدند.
- **توجه** در دوره معاصر، بسیاری از احزاب و گروه‌های سیاسی، اجتماعی و مذهبی نشریات مخصوص به خود را منتشر کرده‌اند و پژوهشگران با مراجعه به این منابع می‌توانند دیدگاه‌ها و مواضع آنان را بررسی کنند.

اسناد و منابع آرشیوی

- **اسناد تاریخی:** شامل کلیه مکاتبات حکومتی، فرمان‌ها، معاهدات سیاسی، نامه‌های شخصی و اداری، اسناد مالی و قضایی، گزارش‌های اقتصادی، فرهنگی، نظامی و حقوقی می‌شوند.
- با توجه به اهمیت اسناد در پژوهش‌های تاریخی، در بسیاری از کشورهای جهان محلی برای نگهداری، حفاظت، مرمت، طبقه‌بندی و آماده‌سازی آن‌ها و استفاده محققان ایجاد شده است که به آن «آرشیو» می‌گویند.

نکته

آرشیو ملی هر کشور، محل نگهداری اسناد و مدارک با ارزش و معتبر مربوط به آن کشور است.

خرداد ۹۹

سؤال محل نگهداری اسناد و مدارک با ارزش هر کشور چه نام دارد؟

- اسناد حاوی اطلاعات ارزشمندی درباره مسائل و موضوع‌های سیاسی، اداری، اقتصادی (مالی، ملکی و معاملات) و فرهنگی، دیدگاه و عملکرد افراد، شخصیت‌ها، احزاب و گروه‌های سیاسی، اجتماعی و مذهبی است.

ایستگاه سؤال

منظور از «سند تاریخی» چیست؟

پاسخ سند تاریخی، اوراق یا برگ‌نوشته‌هایی است که ارزش اداری و روزمره ندارند اما به دلیل اهمیت محتوایی‌شان در پژوهش‌های تاریخی به آن‌ها استناد می‌شود و قابلیت نگهداری دائمی دارند.

تاریخ شفاهی

- یک روش پژوهشی تاریخی برنامه‌ریزی شده برای جمع‌آوری و نگهداری اطلاعات تاریخی از حافظه افرادی است که یا خود در یک رویداد و واقعه شرکت داشته‌اند و یا از نزدیک شاهد آن بوده‌اند.

توجه تاریخ شفاهی به خاطره‌نویسی بسیار نزدیک است، اما با آن تفاوت‌هایی دارد.

تفاوت‌های تاریخ شفاهی با خاطره‌نویسی:

- ۱ در خاطره‌نویسی یا خاطره‌نگاری فقط گوینده یا نویسنده نقش‌آفرین است، اما در تاریخ شفاهی به دلیل حضور مصاحبه‌گر و طرح پرسش‌های آگاهانه، نقش‌آفرینی دو سویه است و روایت و متن تولیدشده حاصل گفت‌وگوی مصاحبه‌گر و مصاحبه‌شونده است؛ به همین دلیل اطلاعاتی که در مصاحبه تاریخ شفاهی تولید می‌شود، یک منبع تاریخی و فراتر از یک خاطره‌نگاری است.
- ۲ معمولاً خاطرات را کسانی نوشته و منتشر می‌کنند که صاحب مقام بوده و کارهای مهمی برعهده داشته‌اند، اما تاریخ شفاهی می‌تواند دربردارنده اطلاعات مردم عادی از هر طبقه اجتماعی نیز باشد.
- ۳ در خاطرات تنها موضوعات مورد علاقه نگارنده و افرادی که در پیرامون وی بوده‌اند، مورد توجه قرار می‌گیرد، اما مسائل مربوط به زندگی، کار، فرهنگ، دادوستد، آداب و رسوم و به‌طور کلی همه موضوعات و مسائل مورد توجه محققان تاریخ شفاهی است. از این رو، تاریخ شفاهی موجب گسترده‌تر شدن و تنوع آگاهی‌های تاریخی شده و امکانی فراهم می‌آورد که انسان‌های بیشتری در تحقیقات تاریخی شرکت کنند.
- امروزه در سراسر دنیا مؤسسات پژوهشی دارای بخش «تاریخ شفاهی» هستند که در آنجا متخصصان از طریق مصاحبه و گفت‌وگوی آگاهانه، اقدام به جمع‌آوری اطلاعات می‌کنند که به صورت صوتی یا تصویری ضبط می‌شود و سپس با دقت اعتبارسنجی شده و به صورت مکتوب و یا غیرمکتوب منتشر می‌شود.

بناها، اشیا و وسایل

- آثار معماری (بناها، خیابان‌ها، کوچه‌ها و میدان‌ها)، اشیا و لوازم به‌جا مانده، سکه‌ها، جواهرات، مهرها، نشان‌ها و سایر وسایلی که از عصر قاجار و پهلوی به‌جا مانده، به پژوهشگران در مطالعه و شناخت آن دوره کمک می‌کند.

سؤالات تشریحی

درس اول: تاریخ‌نگاری و منابع دوره معاصر

سؤالات صحیح / غلط

۱. در دوره معاصر به ویژه عصر قاجار، مورخان ایرانی صرفاً با رویکرد سنتی کتاب‌هایی در موضوع تاریخ نوشته‌اند. (شهریور ۱۴۰۴)
۲. نشریات قدیمی، منبع پژوهشی ارزشمندی در مطالعات تاریخ معاصر محسوب می‌شود. (خرداد ۱۴۰۲)
۳. اساس کار تاریخ‌نگاری سنتی، غالباً بررسی زندگی پادشاهان و شرح فتوحات آنان بوده است. (خرداد ۱۴۰۱ - خرداد ۹۹ - شهریور ۹۸ خارج)
۴. اولین روزنامه ایران در عصر قاجار، «وقایع اتفاقیه» نام داشت که به همت امیرکبیر در تهران منتشر شد. (خرداد ۱۴۰۱ خارج)
۵. پس از پیروزی انقلاب مشروطه، نشریات رشد سریعی پیدا کردند. (دی ۹۹ خارج)
۶. اساس کار تاریخ‌نگاری معاصر، غالباً بررسی عملکرد پادشاهان و شرح فتوحات آنان بود. (دی ۹۹ خارج)
۷. اولین روزنامه ایران را میرزا صالح شیرازی با عنوان کاغذ اخبار در تهران منتشر کرد. (خرداد ۹۹)
۸. نشریه (روزنامه) در دوره پهلوی وارد ایران شد. (خرداد ۹۹ خارج)
۹. عده‌ای از تاریخ‌نگاران سنتی، بیش از آنکه مورخ حقیقت باشند، کاتب دربار بودند. (خرداد ۹۹ خارج)
۱۰. دارالطباعه دولتی و دارالترجمه همایونی در زمان ناصرالدین شاه ایجاد شدند. (خرداد ۹۹ خارج)
۱۱. میرزا محمد جعفر خورموجی در یکی از آثارش امیرکبیر را ستایش می‌کند. (خرداد ۹۹ خارج)
۱۲. منابع پژوهش در دوره معاصر تاریخ ایران نسبت به دوران پیش از آن، کثرت و تنوع فراوانی دارند. (خرداد ۹۹ خارج)
۱۳. تاریخ شفاهی به خاطره‌نویسی بسیار نزدیک است اما با آن تفاوت‌هایی هم دارد. (خرداد ۹۹ خارج)

سؤالات جای خالی

۱۴. کتاب ..... ضمن توجه به مردم، نقش طبقات اجتماعی مختلف را در انقلاب مشروطه نشان داده است. (شهریور ۱۴۰۱)
۱۵. خاوری شیرازی مورخ مشهور زمان فتحعلی شاه، نویسنده کتاب ..... است. (شهریور ۱۴۰۱)
۱۶. اولین روزنامه ایران در دوره قاجار توسط میرزا صالح شیرازی به نام ..... منتشر شد. (شهریور ۱۴۰۴ - شهریور ۹۸ خارج)
۱۷. امیرکبیر برای رشد و آگاهی سیاسی و اجتماعی مردم و توسعه فکری و فرهنگی جامعه، روزنامه ..... را منتشر کرد. (شهریور ۹۸ خارج)
۱۸. میرزا فتحعلی خان آخوندزاده در رساله ..... شیوه تاریخ‌نویسی رضاقلی خان هدایت را مورد انتقاد قرار داد. (شهریور ۹۸ خارج)

کشف ارتباط

۱۹. کدام یک از شخصیت‌های سمت چپ با گزینه‌های سمت راست در ارتباط است؟ (در ستون سمت چپ یک مورد اضافی است). (خرداد ۱۴۰۴ و ۱۴۰۲)

الف.	تاریخ‌نویسی سنتی را به شیوه علمی نقد کرد.	۱	خاوری شیرازی
ب.	در زمان چه کسی ترجمه آثار اروپایی در ایران به تدریج آغاز شد؟	۲	محمدحسن خان اعتمادالسلطنه
پ.	این مورخ، گام‌های بلندی در حوزه تاریخ‌نویسی عصر قاجار برداشت.	۳	عباس میرزا
		۴	میرزا فتحعلی خان آخوندزاده

۲۰. هریک از گزینه‌های سمت راست با کدام یک از شماره‌های سمت چپ مرتبط است؟ (در ستون سمت چپ یک مورد اضافی است).

(دی ۱۴۰۳ - دی ۱۴۰۱ - خرداد ۱۴۰۱ خارج)

الف.	تاریخ بیداری ایرانیان	۱	میرزا محمد جعفر خورموجی
ب.	حقایق الاخبار ناصری	۲	خاوری شیرازی
پ.	صدرالتواریخ	۳	میرزا محمد ناظم الاسلام کرمانی
ت.	تاریخ ذوالقرنین	۴	محمدحسن خان اعتمادالسلطنه
		۵	میرزا حسن پیرنیا (مشیرالدوله)

۲۱. هریک از گزینه‌های سمت راست با کدام یک از شماره‌های سمت چپ مرتبط است؟ (در ستون سمت چپ یک مورد اضافی است). (خرداد ۹۹-خرداد ۹۸)

الف.	نویسنده کتاب تاریخ بیداری ایرانیان	۱	محمدحسن خان اعتمادالسلطنه
ب.	مورخ مشهور عصر قاجار و رئیس دارالترجمه همایونی	۲	میرزا فتحعلی خان آخوندزاده
		۳	ناظم الاسلام کرمانی

سؤالات چهارگزینه‌ای

۲۲. کدام یک از موارد زیر تأثیر عمیقی بر بینش مورخان ایرانی و توجه آنان به نقش مردم در رویدادها داشت؟ (دی ۱۴۰۳)
- ۱ انقلاب مشروطه   ۲ جنگ‌های ایران و روس   ۳ انتشار روزنامه   ۴ تأسیس دارالفنون
۲۳. کدام یک از نویسندگان زیر ضمن توجه به مردم، در آثار خود نقش طبقات اجتماعی مختلف را در انقلاب مشروطیت نشان داده‌اند؟ (خرداد خارج ۹۸)
- ۱ محمدحسن خان اعتمادالسلطنه در صدراالتواریخ   ۲ ناظم الاسلام کرمانی در تاریخ بیداری ایرانیان
۳ محمدجعفر خورموجی در حقایق الاخبار ناصری   ۴ محمد صادق موسوی در تاریخ گیتی‌گشا
۲۴. کدام یک از متفکران دوره قاجار تاریخ‌نویسی سنتی را به شیوه علمی نقد کرد؟
- ۱ میرزا محمدجعفر خورموجی   ۲ محمدحسن خان اعتمادالسلطنه
۳ رضاقلی خان هدایت   ۴ میرزا فتحعلی خان آخوندزاده
۲۵. چه عاملی زمینه‌ساز ترجمه آثار اروپایی به زبان فارسی شد؟
- ۱ جنگ‌های ایران و روس   ۲ تأسیس دارالفنون
۳ ایجاد دارالطباعة دولتی   ۴ گسترش فعالیت علمی شرق شناسان در ایران
۲۶. کدام یک از تاریخ‌نویسان زیر مربوط به دوره قاجار نیست؟
- ۱ مهدی خان استرآبادی   ۲ محمدحسن خان اعتمادالسلطنه
۳ خاوری شیرازی   ۴ میرزا محمدجعفر خورموجی
۲۷. روزنامه‌ای که امیرکبیر منتشر کرد، بعدها به چه عنوانی تغییر نام داد؟
- ۱ وقایع اتفاقیه   ۲ کاغذ اخبار   ۳ دولت علیه ایران   ۴ قانون

سؤالات پاسخ کوتاه

۲۸. چرا برخی از روزنامه‌نگاران ایرانی در دوره قاجار اقدام به نشر روزنامه‌هایی در خارج از کشور به زبان فارسی می‌کردند؟ (شهریور ۱۴۰۱)
۲۹. اولین بار در کدام کتاب عصر قاجار نقش طبقات اجتماعی مختلف در انقلاب مشروطیت نشان داده شد؟ (خرداد ۱۴۰۱)
۳۰. واقعیت قتل امیرکبیر، نخستین بار در کدام کتاب عصر قاجار بازتاب داده شده است؟ (خرداد ۱۴۰۱)
۳۱. محل نگهداری اسناد و مدارک با ارزش هر کشور چه نام دارد؟ (خرداد ۹۹)
۳۲. محمدحسن خان اعتمادالسلطنه در کدام یک از آثارش به ستایش امیرکبیر پرداخت؟ (دی خارج ۹۹)
۳۳. روزنامه کاغذ اخبار توسط چه کسی در تهران منتشر گردید؟ (دی خارج ۹۹)
۳۴. بینش تاریخ‌نگاری جدید ایران بر چه محورهایی استوار است؟
۳۵. از کدام یک از شاهان قاجار سفرنامه‌های متعددی به جا مانده است؟
۳۶. در پی چه عواملی ترجمه آثار اروپایی به زبان فارسی در دوره ناصرالدین شاه قاجار گسترش یافت؟
۳۷. ترجمه آثار اروپایی به زبان فارسی از زمان چه کسی آغاز شد؟

تعریف اصطلاحات یا مفاهیم تاریخی

۳۸. آرشیو ملی:
۳۹. تاریخ شفاهی:

مقایسه پدیده‌های تاریخی

۴۰. تاریخ‌نگاری سنتی را با تاریخ‌نگاری جدید از نظر «بینش» مقایسه کنید. (شهریور ۱۴۰۴ - شهریور ۱۴۰۲)
۴۱. روزنامه‌نگاری در دوره قاجار پیش از مشروطه را با پس از وقوع مشروطه مقایسه کنید. (شهریور ۹۹)
۴۲. روش تاریخ‌نگاری جدید را با روش تاریخ‌نگاری سنتی مقایسه کنید.

اظهار نظر و قضاوت

۴۳. به نظر شما چرا برخی از روزنامه‌های فارسی زبان در دوره قاجار، خارج از ایران چاپ می‌شد؟
 (خرداد ۱۴۰۰ - دی ۹۹)
۴۴. به نظر شما چه ظرفیت‌هایی در میراث غنی تاریخی ما برای فهم بهتر گذشته وجود دارد؟
۴۵. به نظر شما نقش اسناد آرشیوی در مطالعات تاریخ معاصر ایران چگونه است؟
۴۶. به نظر شما روزنامه‌خاطرات اعتمادالسلطنه از چه جهت حائز اهمیت است؟

توصیف، فهرست و طبقه‌بندی اجزا یا ویژگی‌های پدیده‌های تاریخی

۴۷. کدام رویدادها در بینش مورخان ایرانی در تاریخ‌نگاری جدید تأثیر عمیقی داشت؟ (دو مورد)
۴۸. چهار مورد از انواع کتاب‌هایی که در مطالعه و بررسی تاریخ معاصر ایران کاربرد دارند را نام ببرید.
۴۹. ویژگی‌های تاریخ‌نگاران سنتی را بنویسید.
۵۰. عمده‌ترین منابع مهم پژوهش دوره معاصر تاریخ ایران را بنویسید.
۵۱. وضعیت مطبوعات ایران را در دوره پس از قاجار و پس از پیروزی انقلاب اسلامی شرح دهید.
۵۲. سه مورد از تفاوت‌های تاریخ شفاهی با خاطره‌نویسی را بنویسید.

کاربست شواهد و مدارک تاریخی

۵۳. متن‌های زیر را بخوانید و به سؤالات پاسخ دهید.
- متن ۱- «در عهد امیرچنان نظمی به کار بود که گرگان را از گوسفندان هراس بود و جمیع رعایا به بودن امیرراضی بودند، ولی اعیان مملکت چون مجال تعدی و خودسری نداشتند، به عزل او کوشش نمودند و به مقصد رسیدند و آخر همه پیشیمان شده قدر و رتبه امیررا شناختند، که بقا و دوام او باعث نظام ملک و ملت بود» (اعتمادالسلطنه، صدرالتواریخ، صفحه ۲۳۰)
- متن ۲- «پس از یک اربعین برحسب صوابدید امنا و امرا، فنایش بر بقا مرجح گردید. حاجی علیخان فراشبازی به کاشان شتافت. روز هجدهم ربیع‌الاول در گرمابه بدون ظهور عجز و لابه، ایادی‌ای که مدتی متمادی از بمین و یسار اعدای و اشرار را مقهور و خوار می‌داشت، فساد دزخیم نهاد... به دیار عدمش روان ساخت.» (خورموجی، حقایق‌الخبار ناصری، صفحه ۳۲۷).
- الف) طبق متن یک، چه کسانی از امیرکبیرراضی و خشنود بودند و چه کسانی دشمن او محسوب می‌شدند؟ چرا؟
- ب) از متن دوم، کدام ویژگی‌های امیرکبیر را می‌توان استخراج کرد و درباره چگونگی مرگ وی چه حقیقتی را می‌توان دریافت؟

سؤالات تشریحی (علل، دلایل، آثار، نتایج و پیامدهای تاریخی)

۵۴. گسترش کشفیات باستان‌شناسی در ایران چه نتایجی به دنبال داشت؟
 (خرداد ۱۴۰۳)
۵۵. تأسیس دارالترجمه همایونی در دوره قاجار چه تأثیری بر تاریخ‌نگاری این دوره داشت؟
 (دی ۹۷)
۵۶. چه عاملی توجه زمامداران و نخبگان ایران را به دنیای غرب جلب کرد و نتیجه چه شد؟
۵۷. محمدحسن خان اعتمادالسلطنه که بود و چه کرد؟
۵۸. زمینه‌های پیدایش تاریخ‌نگاری نوین در ایران چگونه فراهم شد؟
۵۹. میرزا فتحعلی خان آخوندزاده که بود و در رساله خود، از چه کسی و به چه دلیلی انتقاد کرده است؟
۶۰. روش و شیوه کار تاریخ‌نویسان و پژوهشگران در تاریخ‌نگاری جدید بر چه اصولی استوار بود؟
 (خرداد ۱۴۰۴)
۶۱. کدام عوامل تأثیر بسزایی در گسترش و ارتقای روش تاریخ‌نگاری جدید در ایران داشته‌اند؟
۶۲. کدام رویدادها تأثیر عمیقی در بینش مورخان ایرانی گذاشتند و توجه آنان را به دیدگاه‌ها و جنبه‌های گوناگون علل و نتایج این وقایع جلب کردند؟
۶۳. کتاب‌های خاطرات حاوی چه اطلاعاتی هستند؟
۶۴. سفرنامه‌ها از چه نظر در مطالعه تاریخ ایران حائز اهمیت هستند؟
۶۵. منظور از اسناد تاریخی چیست؟
۶۶. اسناد حاوی چه اطلاعاتی است؟
۶۷. چرا اطلاعاتی که در مصاحبه تاریخ شفاهی تولید می‌شود، یک منبع تاریخی و فراتر از یک خاطره‌نگاری است؟
۶۸. چرا تاریخ شفاهی موجب گسترده‌تر شدن و تنوع آگاهی‌های تاریخی شده و امکانی فراهم می‌آورد که انسان‌های بیشتری در تحقیقات تاریخی شرکت کنند؟

۴
بخش

پاسخنامه

- ۱ | غلط (با دو رویکرد سنتی و جدید نوشته‌اند) | صحیح
- ۲ | صحیح
- ۳ | صحیح
- ۴ | غلط (اولین روزنامه کاغذ اخبار بود.) | صحیح
- ۵ | صحیح
- ۶ | غلط (اساس کار تاریخ‌نگاری سنتی بررسی عملکرد پادشاهان بود.) | صحیح
- ۷ | صحیح
- ۸ | غلط (نشریه در زمان قاجار وارد ایران شد.) | صحیح
- ۹ | صحیح
- ۱۰ | صحیح
- ۱۱ | غلط (محمدحسن خان اعتمادالسلطنه در کتاب خود امیرکبیر را ستایش می‌کند.) | صحیح
- ۱۲ | صحیح
- ۱۳ | صحیح
- ۱۴ | تاریخ‌بیداری ایرانیان | تاریخ ذوالقرنین
- ۱۵ | تاریخ ذوالقرنین
- ۱۶ | کاغذ اخبار
- ۱۷ | وقایع اتفاقیه
- ۱۸ | ایراد
- ۱۹ | الف) تاریخ‌نویسی سنتی را به شیوه علمی نقد کرد. ← میرزا فتحعلی‌خان آخوندزاده (۴)
ب) در زمان چه کسی ترجمه آثار اروپایی در ایران به تدریج آغاز شد؟ ← عباس میرزا (۳)
پ) این مورخ، گام‌های بلندی در حوزه تاریخ‌نویسی عصر قاجار برداشت ← محمدحسن خان اعتمادالسلطنه (۲)
- ۲۰ | الف) تاریخ‌بیداری ایرانیان ← میرزا محمدناظم‌الاسلام کرمانی (۳)
ب) حقایق الاخبار ناصری ← میرزا محمدجعفر خورموجی (۱)
پ) صدرالتواریخ ← محمدحسن خان اعتمادالسلطنه (۴)
ت) تاریخ ذوالقرنین ← خاوری شیرازی (۲)
- ۲۱ | الف) نویسنده کتاب تاریخ‌بیداری ایرانیان ← ناظم‌الاسلام کرمانی (۳)
ب) مورخ مشهور عصر قاجار و رئیس دارالترجمه همایونی ← محمدحسن خان اعتمادالسلطنه (۱)
- ۲۲ | گزینه (۱)؛ انقلاب مشروطه
- ۲۳ | گزینه (۲)؛ ناظم‌الاسلام کرمانی در تاریخ‌بیداری ایرانیان
- ۲۴ | گزینه (۴)؛ میرزا فتحعلی‌خان آخوندزاده
- ۲۵ | گزینه (۱)؛ جنگ‌های ایران و روسیه
- ۲۶ | گزینه (۱)؛ مهدی‌خان استرآبادی
- ۲۷ | گزینه (۳)؛ دولت‌علیه ایران
- ۲۸ | به دلیل ماهیت استبدادی حکومت قاجار و نبود آزادی بیان
- ۲۹ | تاریخ‌بیداری ایرانیان
- ۳۰ | حقایق الاخبار ناصری
- ۳۱ | آرشیو ملی

۳۲ | صدرالتواریخ

۳۳ | میرزا صالح شیرازی

۳۴ | بررسی جنبه‌های گوناگون حیات انسانی اعم از سیاسی، نظامی،

اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی

۳۵ | ناصرالدین‌شاه و مظفرالدین‌شاه

۳۶ | تأسیس مدرسه دارالفنون و ایجاد دارالطباعه دولتی و دارالترجمه همایونی

۳۷ | از زمان عباس میرزا (ولیعهد فتحعلی‌شاه)

۳۸ | با توجه به اهمیت اسناد در پژوهش‌های تاریخی، در بسیاری

از کشورهای جهان، محلی برای نگهداری، حفاظت، مرمت، طبقه‌بندی

و آماده‌سازی آن‌ها و استفاده محققان ایجاد شده است که به آن آرشیو

گفته می‌شود. آرشیو ملی هر کشور محل نگهداری اسناد و مدارک با ارزش

و معتبر مربوط به آن کشور است.

۳۹ | یک روش پژوهشی تاریخی برنامه‌ریزی شده برای جمع‌آوری و

نگهداری اطلاعات تاریخی از حافظه افرادی است که یا خود در یک رویداد

و واقعه شرکت داشته‌اند و یا از نزدیک شاهد آن بوده‌اند.

۴۰ | اساس تاریخ‌نگاری سنتی، غالباً بررسی زندگی شاهان و شرح

فتوحات آنان بود. اما در تاریخ‌نگاری جدید، به برخی از جنبه‌های

سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی و اجتماعی حیات انسان بیشتر

توجه شده است.

۴۱ | در دوران پیش از مشروطه، تعدادی روزنامه دولتی و غیردولتی

در داخل کشور چاپ می‌شد. همچنین به دلیل ماهیت استبدادی

حکومت قاجار و نبود آزادی بیان، برخی از روزنامه‌نگاران در خارج از

کشور اقدام به چاپ روزنامه‌هایی به زبان فارسی کردند که نسخه‌هایی

از آن‌ها به صورت مخفیانه به داخل ایران می‌رسید. انتشار روزنامه یکی

از عواملی بود که در دوره قاجار موجب ایجاد تحولی بزرگ در مردم شد و

یکی از عوامل و زمینه‌های ورود تفکر مشروطه‌خواهی به ایران محسوب

می‌شد. پس از پیروزی انقلاب مشروطه، نشریات رشد سریعی پیدا کردند.

۴۲ | در شیوه تاریخ‌نگاری جدید، تاریخ‌نویسان و پژوهشگران با استفاده

از ارزیابی رویدادهای تاریخی با استفاده از روش علمی، بهره‌برداری از منابع و

اسناد و مدارک معتبر و گزینش و نقد آن‌ها و بهره‌مندی از نتایج تحقیقات علمی

چون باستان‌شناسی، جامعه‌شناسی، جغرافیا و... یافته‌های علمی خود را به

زبان ساده و به دور از تکلف ارائه می‌کردند. اما تاریخ‌نگاران سنتی، بیشتر به ثبت

وقایع شاهان و امور آن‌ها همت داشتند. آن‌ها آثار خود را غالباً با خصوصیات

ادبی تألیف می‌کردند و در این میان، گاه با زبان تملق و مدح شاهان سخن گفته

و بیش از آن‌که مورخ حقیقت‌باشند، کاتب دربار بودند. سبک نگارش نیز در

بسیاری موارد، سخت‌است و تحلیل و تفسیر، کمتر در این آثار به چشم می‌خورد.

۴۳ | به دلیل ماهیت استبدادی حکومت قاجار و نبود آزادی بیان.

۴۴ | صدها سال ثبت و ضبط وقایع از سوی مورخان مسلمان (غالباً

ایرانی) میراث غنی و مهمی را برای فهم و تفسیر بسیاری از رخداد‌های مهم

تاریخی برای ما فراهم آورده است. با احیای این میراث غنی و گنجینه‌هایی

که شامل گستره‌ای فراتر از تاریخ‌نگاری صرف هستند، می‌توان به مکتوبات

ارزشمندی درباره زندگی اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی گذشتگان و

همچنین منابع جدی برای سنجش و نقد وقایع گذشته دست یافت.

۵۵ | ادبی تأسیس دارالترجمه همایونی، آثار فراوانی به فارسی ترجمه شد که نوشته‌های تاریخی بخش قابل توجهی از نخستین آثار ترجمه شده از زبان اروپایی به زبان فارسی را تشکیل می‌دادند. ترجمه این آثار، تأثیر بسزایی در آشنایی نویسندگان و مورخان ایرانی با بینش و روش مورخان اروپایی داشت.

۵۶ | جنگ‌های ایران و روسیه در دوران پادشاهی فتحعلی‌شاه قاجار، توجه زمامداران و نخبگان ایران را به دنیای غرب جلب کرد. آنان با مقایسه وضعیت ایران در دوره قاجار و پهلوی و وضعیت غرب، در جست‌وجوی درک علل پیشرفت جوامع غربی و عقب‌ماندگی جامعه ایران برآمدند. در نتیجه چنین کنجکاو‌هایی بود که از زمان عباس میرزا (ولیعهد فتحعلی‌شاه) ترجمه آثار اروپایی به تدریج آغاز شد.

۵۷ | محمدحسن خان اعتمادالسلطنه، از مورخان مشهور عصر قاجار، یکی از چهره‌های برجسته فرهنگی این دوره بود که به ریاست دارالترجمه همایونی برگزیده شد. در دوره ریاست او آثار فراوانی به فارسی ترجمه شد. او اگرچه تاریخ‌نویس درباری بود، گام‌های بلندی در حوزه تاریخ‌نویسی عصر قاجار برداشت و سعی کرد آثار خود را تا حدودی از پرده‌پوشی‌ها و مداخلی‌های رایج مورخان رسمی دور سازد. او در یکی از آثارش به نام صدرالتواریخ، امیرکبیر را ستایش می‌کند.

۵۸ | ۱ | جنگ‌های ایران و روسیه در دوران پادشاهی فتحعلی‌شاه قاجار، چشم و گوش زمامداران و نخبگان ایران را به دنیای غرب جلب کرد. آنان با مقایسه وضعیت ایران و غرب در جست‌وجوی درک علت پیشرفت جوامع غربی و دلیل عقب‌ماندگی جامعه ایران برآمدند. ۲ | از زمان عباس میرزا (ولیعهد فتحعلی‌شاه) ترجمه آثار اروپایی به فارسی آغاز شد و سپس با تأسیس مدرسه دارالفنون و ایجاد دارالطباعه دولتی و دارالترجمه همایونی در زمان ناصرالدین‌شاه گسترش یافت. محمدحسن خان اعتمادالسلطنه به ریاست دارالترجمه همایونی برگزیده شد. در دوره ریاست او آثار فراوانی توسط وی و دیگر مترجمان به فارسی ترجمه شد. ۳ | نوشته‌های تاریخی بخش قابل توجهی از نخستین آثار ترجمه شده از زبان‌های اروپایی به زبان فارسی را تشکیل می‌دادند و ترجمه آن‌ها تأثیر بسزایی در آشنایی نویسندگان و مورخان ایرانی با بینش و روش مورخان اروپایی داشت. ۴ | با گسترش فعالیت علمی شرق‌شناسان، کتیبه‌های بیستون و طاق‌بستان رمزگشایی شد و اطلاعات دقیق و جدیدی درباره تاریخ ایران به دست آمد.

۵۹ | میرزا فتحعلی‌خان آخوندزاده، یکی از متفکران دوره قاجار، با این‌که مورخ نبود، تاریخ‌نویسی سنتی را به شیوه علمی نقد کرد. وی در رساله ایراد، شیوه تاریخ‌نویسی رضاقلی‌خان هدایت را به دلیل استفاده او از شعر در بیان رویدادها و به کار بردن الفاظ مصنوع ادبی مورد انتقاد قرار داد.

۶۰ | ۱ | ارزیابی رویدادهای تاریخی با استفاده از روش تحقیق علمی ۲ | بهره‌برداری از منابع و اسناد و مدارک معتبر و گزینش و نقد آن‌ها ۳ | استفاده از زبان ساده و به دور از تکلف برای بیان یافته‌های علمی ۴ | استفاده از نتایج تحقیقات علمی چون باستان‌شناسی، زبان‌شناسی، جغرافیا، جامعه‌شناسی و اسطوره‌شناسی در مطالعه تاریخ

۶۱ | ۱ | گسترش مدارس جدید ۲ | تأسیس دانشگاه و رواج آموزش تاریخ به عنوان یک رشته علمی ۳ | ایجاد مراکز تحقیقاتی و نشریات تخصصی در حوزه مطالعات تاریخی ۴ | تألیف، ترجمه و نشر کتاب‌ها و مقاله‌های علمی فراوان

۴۵ | اسناد به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع پژوهش تاریخی، حاوی اطلاعاتی بسیار ارزشمند و منحصر به فرد درباره مسائل و موضوع‌های سیاسی، اداری، اقتصادی (مالی، ملکی و معاملات) و فرهنگی، دیدگاه و عملکرد افراد، شخصیت‌ها، احزاب و گروه‌های سیاسی، اجتماعی و مذهبی است.

۴۶ | خاطرات حاوی اطلاعات ارزشمندی درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و شرح حال رجال این دوره‌اند که در سایر منابع به ندرت یافت می‌شود.

۴۷ | انقلاب مشروطه، نفوذ و دخالت کشورهای استعمارگر، جنگ جهانی اول و دوم و اشغال ایران، جنبش ملی شدن نفت، انقلاب اسلامی

۴۸ | کتاب‌های تاریخی، ادبی، خاطرات، سفرنامه‌ها و زندگی‌نامه‌ها (تراجم)

۴۹ | ۱ | بیشتر به ثبت وقایع شاهان و امور آن‌ها همت داشتند. ۲ | آثار خود را غالباً با خصوصیات ادبی تألیف می‌کردند. ۳ | گاه با زبان تملق و مدح شاهان سخن گفته و بیش از آن‌که مورخ حقیقت باشند، کاتب دربار بودند. ۴ | سبک نگارش آن‌ها در بسیاری موارد، سخت بوده و تحلیل و تفسیر، کمتر در آثارشان به چشم می‌خورد.

۵۰ | انواع کتاب‌ها (تاریخی، ادبی، خاطرات، سفرنامه‌ها، زندگی‌نامه‌ها...); نشریات (روزنامه‌ها و مجلات); اسناد و منابع آرشیوی، بناها، وسایل و ابزارها

۵۱ | در دوران پس از قاجار، با وجود آن‌که فعالیت‌های مطبوعاتی نوسان داشته است در مجموع نشریات توسعه و تنوع فراوانی یافتند و مجله‌های تخصصی در موضوعات تاریخی شروع به انتشار کردند. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در کنار رشد بالای مراکز انتشاراتی و کتب مختلف، نشریات عمومی و تخصصی نیز از تنوع و عمق بسیار بالایی برخوردار شدند.

۵۲ | ۱ | در خاطره‌نویسی فقط گوینده یا نویسنده نقش آفرین است اما در تاریخ شفاهی به دلیل حضور مصاحبه‌گر و طرح پرسش‌های آگاهانه، نقش آفرینی دوسویه است. ۲ | معمولاً خاطرات را کسانی نوشته و منتشر می‌کنند که صاحب مقام بوده و کارهای مهمی بر عهده داشته‌اند اما تاریخ شفاهی می‌تواند در بردارنده اطلاعات مردم عادی از هر طبقه اجتماعی نیز باشد. ۳ | در خاطرات تنها موضوعات مورد علاقه نگارنده و افرادی که پیرامون وی بوده‌اند، مورد توجه قرار می‌گیرد، مسائل مربوط به زندگی، کار، فرهنگ، دادوستد، آداب و رسوم و به طور کلی همه موضوعات و مسائل مورد توجه محققان تاریخ شفاهی است.

۵۳ | الف) عموم مردم به دلیل نظمی که امیر ایجاد کرده بود از او راضی بودند؛ زیرا به اعیان مملکت اجازه تعدی و ظلم به مردم را نمی‌داد. اما اشراف و درباریان از او ناراضی بودند زیرا مجال خودسری، بی‌قانونی و ظلم به آن‌ها داده نمی‌شد.

ب) از آن‌جا که امیر جلوی زیاده‌خواهی‌های بزرگان و صاحبان قدرت را گرفته بود، آن‌ها تصمیم به قتل امیر گرفتند. از این‌رو پس از تبعید امیر به کاشان، آن‌ها فردی به نام حاجی علیخان فراشباشی را برای به قتل رساندن امیر به کاشان فرستادند. امیرکبیر در نهایت صلابت و بدون هیچ ترس و التماسی پس از بریده شدن رگ دست‌هایش به شهادت رسید.

۵۴ | گسترش کشفیات باستان‌شناسی در ایران، منابع نوینی راپیش‌روی مورخان قرار داد و زمینه تحولی عمیق و اساسی را در تاریخ‌نگاری فراهم آورد.

۶۲ | ۱ انقلاب مشروطه، ۲ نفوذ و دخالت کشورهای استعمارگر، ۳ جنگ‌های جهانی اول و دوم و اشغال ایران، ۴ جنبش ملی شدن نفت و ۵ انقلاب اسلامی

۶۳ | حاوی اطلاعات ارزشمندی دربارهٔ اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و شرح حال رجال این دوره‌اند که به ندرت در سایر منابع یافت می‌شود.

۶۴ | سفرنامه‌ها از نظر مطالعهٔ تاریخ اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهمیت فوق‌العاده‌ای دارند و حاوی اطلاعات ارزشمندی دربارهٔ موضوع‌های اقتصادی مانند مالیات، گمرک، راه‌ها، مسائل اجتماعی از قبیل آداب و رسوم، پوشاک و تغذیه و مباحث فرهنگی، دینی، هنری و معماری هستند.

۶۵ | اسناد تاریخی شامل کلیهٔ مکاتبات حکومتی، فرمان‌ها، معاهدات سیاسی، نامه‌های شخصی و اداری، اسناد مالی و قضایی، گزارش‌های اقتصادی، فرهنگی، نظامی و حقوقی می‌شوند.

۶۶ | اسناد حاوی اطلاعاتی بسیار ارزشمند و منحصر به فرد دربارهٔ مسائل و موضوع‌های سیاسی، اداری، اقتصادی (مالی، ملکی و معاملات) و فرهنگی، دیدگاه و عملکرد افراد، شخصیت‌ها، احزاب و گروه‌های سیاسی، اجتماعی و مذهبی است.

۶۷ | زیرا در تاریخ شفاهی به دلیل حضور مصاحبه‌گرو طرح پرسش‌های آگاهانه، نقش آفرینی دو سویه است و روایت و متن تولیدشده، حاصل گفت‌وگوی مصاحبه‌گر و مصاحبه‌شونده است؛ به همین دلیل اطلاعاتی که در مصاحبه تاریخ شفاهی تولید می‌شود، یک منبع تاریخی و فراتر از یک خاطره‌نگاری است.

۶۸ | در تاریخ شفاهی تمامی مسائل مربوط به زندگی، کار، فرهنگ، دادوستد، آداب و رسوم و به‌طور کلی همهٔ موضوعات و مسائل مورد توجه محققان است. از این‌رو، تاریخ شفاهی موجب گسترده‌تر شدن و تنوع آگاهی‌های تاریخی شده و امکانی فراهم می‌آورد که انسان‌های بیشتری در تحقیقات تاریخی شرکت کنند.

درس ۲ ایران و جهان در آستانهٔ دورهٔ معاصر

۶۹ | صحیح

۷۰ | صحیح

۷۱ | غلط (اقدامات پترکبیر روسیه را در مسیر توسعه‌طلبی قرار داد.)

۷۲ | غلط (طبقهٔ ممتاز از پرداخت مالیات معاف بودند.)

۷۳ | صحیح

۷۴ | غلط (حکومت شاه‌محمدخان قاجار از میان برداشته شد.)

۷۵ | صحیح

۷۶ | غلط (عثمانی بر اروپای شرقی حکومت می‌کرد.)

۷۷ | صحیح

۷۸ | صحیح

۷۹ | غلط (در جنوب کالیفرنیا و نگزاس را تصرف کرد.)

۸۰ | غلط

۸۱ | غلط (جانشینان پترکبیر در نواحی شرقی اروپا اقدامات نظامی انجام دادند.)

۸۲ | صفویه

۸۳ | روسو

۸۴ | انگلستان

۸۵ | اسپانیایی‌ها

۸۶ | امپراتوری عثمانی

۸۷ | قزلباش

۸۸ | خراسان

۸۹ | اصفهان - کاخ خورشید

۹۰ | جمهوری

۹۱ | پتر کبیر

۹۲ | ملکه ویکتوریا

۹۳ | الف) مهم‌ترین دستاورد این انقلاب نفی منشاء الهی سلطنت و تعیین اختیارات پادشاه از طرف مجلس بود ← انقلاب باشکوه (۲)

ب) از مسائل و مشکلات داخلی این انقلاب، گسترش بی‌رویهٔ شهرها، رشد سریع جمعیت و به وجود آمدن فاصلهٔ طبقاتی بود ← انقلاب صنعتی (۳)

۹۴ | الف) به عنوان نخستین رئیس‌جمهور آمریکا انتخاب شد ← جورج واشینگتن (۶)

ب) انگلستان در دوران حکومت او به قدرت اول جهان تبدیل شد ← ملکه ویکتوریا (۵)

پ) به همراه همسرش توسط انقلابیون فرانسوی اعدام شد ← لویی شانزدهم (۴)

ت) در پی سیاست‌ها و اقدامات او، روسیه در مسیر توسعه‌طلبی سیاسی و نظامی قرار گرفت ← پتر کبیر (۲)

ث) از جمله روشنفکران فرانسوی در آستانهٔ وقوع انقلاب در این کشور بود ← ژان ژاک روسو (۳)

۹۵ | الف) آخرین فرمانروای سلسله افشاریه بود ← شاه‌رخ (۴)

ب) در زمان او کاخ خورشید در منطقهٔ کلات ساخته شد ← نادر افشار (۱)

پ) از شاهزادگان صفوی بود که آخرین تلاش‌ها را برای بازگرداندن حکومت صفوی انجام داد ← تهماسب دوم (۲)

ت) در زمان او سپاه زند، بصره را تصرف کرد ← کریم‌خان (۵)

۹۶ | گزینهٔ (۳)؛ ولتر

۹۷ | گزینهٔ (۳)؛ نفی منشاء الهی سلطنت

۹۸ | گزینهٔ (۴)؛ آقا محمدخان قاجار

۹۹ | گزینهٔ (۲)؛ تضعیف مذهب شیعه

۱۰۰ | گزینهٔ (۴)؛ سرکوب شورش سربازان هندی

۱۰۱ | گزینهٔ (۲)؛ با حمله به زندان باستیل

۱۰۲ | گزینهٔ (۴)؛ انگلستان - جورج واشینگتن

۱۰۳ | گزینهٔ (۲)؛ پارچه‌بافی و نساجی

۱۰۴ | گزینهٔ (۴)؛ اصفهان

۱۰۵ | گزینهٔ (۴)؛ انقلاب صنعتی

۱۰۶ | برای محافظت از مرزهای خراسان در برابر هجوم ازبکان

۱۰۷ | تمرکز بر امور نظامی و ارتش

۱۰۸ | محمد بابر (نوادهٔ تیمور گورکانی) حکومت گورکانیان هند یا مغولان کبیر را تأسیس کرد.

۱۰۹ | به دلیل ناتوانی در تسلط بر تمام قلمرو صفوی و ناآشنایی با اصول کشورداری

۱۱۰ | تهماسب دوم یکی از پسران شاه‌سلطان حسین صفوی بود که پس از تسلط افغان‌ها بر اصفهان برای گردآوردن نیرو و بازگرداندن حکومت صفویان، از پایتخت گریخت.